

ВІДГУК

опонента доктора педагогічних наук, професора
ПОТАПЧУК Тетяни Володимирівни про дисертацію
ЧАЙКИ Оксани Ігорівни на тему «**Теорія і практика виховання полі-
та мультикультурності у майбутніх філологів**»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за науковою спеціальністю 13.00.07 «Теорія і методика виховання»

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Тема наукової роботи є, безперечно, актуальною, оскільки присвячена теоретико-методологічному й методичному обґрунтуванню, розробленню та експериментальній перевірці педагогічної технології виховання полі- та мультикультурності у майбутніх філологів у процесі іншомовної освіти.

Дисертацію виконано відповідно до базових положень, висновків та рекомендацій, пов'язаних зі Стратегією національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки, Стратегією розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки, Конвенцією про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертації безпосередньо пов'язані з тематикою науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема науковою роботою «Підготовка та реалізація перекладацьких проєктів у закладах вищої освіти» (номер державної реєстрації 0118U004694), у межах якої авторкою розроблено концепт виховання полі- та мультикультурності у майбутніх філологів в освітньому процесі ЗВО.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. У результаті проведеного дослідження здобувачкою *уперше* розроблено теоретико-методологічні засади процесу виховання полі- та мультикультурності у майбутніх філологів у ЗВО, що відповідають сучасним світовим тенденціям професійної підготовки та виховання майбутніх філологів у контексті міжкультурної взаємодії; обґрунтовано та поетапно реалізовано технологію виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів; уточнено в контексті досліджуваної проблеми зміст понять «полі- та мультикультурність», «полі- та мультикультурна мовна особистість», «полі- та мультикультурна й полілінгвальна (мовна) особистість майбутніх філологів»; уточнено критерії і показники полі- та мультикультурної вихованості у майбутніх філологів: світоглядно-пізнавальний; емоційно-ціннісний; мотиваційно-комунікативний; діяльнісно-рефлексивний; мовно-естетичний; удосконалено: діагностичний інструментарій, науково-методичний супровід і технологічне забезпечення процесу виховання полі-

та мультикультурності у майбутніх філологів у практиці ЗВО через реалізацію інструментів коучингового портфелю; подальшого розвитку набули дослідження актуальних проблем полі- та мультикультурного виховання в умовах сучасної інтеграції й глобалізації світових процесів у соціокультурній, геополітичній та економічній площинах; узагальнення досвіду полі- та мультикультурного виховання.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Вважаємо, що результати дисертації Оксани Чайки мають як науково-теоретичне, так і практичне значення. Отримані основні результати і висновки дослідження можуть бути використані в навчальному процесі ЗВО під час викладання психолого-педагогічних дисциплін, проведення курсів основних методик, спеціальних курсів, семінарів, тренінгів, організації наукової діяльності студентів, а також під час проведення виробничої й педагогічної (перекладацької) практики в навчальних закладах вищої освіти. Крім того, їх можна використовувати для підвищення педагогічної майстерності викладачів і перекладачів у системі післядипломної педагогічної освіти, у процесі розроблення нормативних і варіативних навчальних курсів з педагогічних дисциплін підготовки магістрів за спеціальністю 035 «Філологія» «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська», «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька».

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Висновки, які були сформульовані дисертанткою до розділів, та загальні висновки є обґрунтованими й достовірними. Оксаною Ігорівною проведена належна робота з упровадження отриманих результатів у практику роботи закладів вищої освіти. Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на науково-практичних конференціях і методологічних семінарах різного рівня.

На основі результатів аналізу змісту дисертації, отриманих висновків, можна констатувати, що мета в ході виконання наукової роботи досягнута, методологія дослідження виписана чітко й правильно, не викликає сумнівів представлений категоріальний апарат дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом. Аналіз дисертації Оксани Чайки засвідчує продуманість і вмотивоване представлення дослідницького апарату, глибоке опрацювання здобувачкою понятійного поля дослідження. Цілком виправданою є структура дисертації, що засвідчує виважений підхід авторки до порушеної проблеми, обраний ракурс якої на тлі цивілізаційних і соціально-економічних змін у світі, модернізації системи

вищої освіти надає роботі вагомості, інноваційності та експериментальної пошуковості, що видається нам особливо науково значущим.

Обрана структура дисертації не викликає заперечень.

У **вступі** переконливо доведено актуальність теми дослідження, вказано на ступінь її розробки в науковому середовищі, чітко визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; також розкрито концептуальні засади роботи, зазначено методологію дослідження, наголошено на науковій новизні та теоретичній й практичній вагомості дисертації; надано інформацію щодо результатів апробації дослідження та їх впровадження.

Особливу ретельність дослідника виявляє у **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів у закладах вищої освіти», коли аналізує феномен «полі- й мультикультурність» у контексті загальної та професійно-педагогічної культури майбутніх філологів як полі- й мультикультурності мовної особистості та розкриває сутність поняття у контексті дослідження полі- й мультикультурності, як складової професійно-педагогічної культури майбутніх філологів, як сукупності культурно-духовних цінностей та професійно-значущих якостей, необхідним стає розв'язання таких питань: що вважається важливим і корисним для педагогічної діяльності майбутніх філологів і відтворюється в ній; за яких умов майбутніх філологів сповідує цінності суспільства та своєї професійної групи; яким є механізм набуття і реалізації цінності в особистісній культурі людини; якою є ієрархія основних життєвих і професійних цінностей особистості сучасного філолога.

Привертає увагу те, що з позицій наукових досліджень багатьох учених (G. Baker, M. Byram, Y. García, S. Stille, J. Clary-Lemon; S. Nieto, A. Zoccolillo) і на основі аналізу понять «культурності» (К.): «моно-К.», «бі-К.», «етно-К.», «інтер-К.», «соціо-К.», «крос-К.» проходить аналіз поняття «полі- та мультикультурність», що означає різноманіття та діалогічність наявних у суспільстві культур, освоєння основ яких забезпечує безконфліктне існування особистості у такому багатокультурному суспільстві; «Полі- та мультикультура особистості», у свою чергу, означає прийняття людиною духовно-моральних цінностей різних культур, культурних особливостей інших народів, що є основою формування толерантності, забезпечує успішну інтеграцію особистості у світовий культурний та освітній простір. Тому, як зазначає авторка, полі- й мультикультурна освіта покликана сприяти культурному самовизначенню особистості, що виявляється в актуалізації національної самосвідомості та соціального вибору людини, яка володіє мовами культури та застосовує їх у процесі освоєння та збереження культурних цінностей з метою усвідомлення сенсу людського буття та самореалізації.

Дисертанткою обгрунтовано методологічні підходи, що покладені в основу процесу виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів у ЗВО: системний, культурологічний, аксіологічний, рефлексивний, підхід до формування й вибору освітнього середовища

У **другому розділі** «Теоретичні основи виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів у закладах вищої освіти» здобувачкою розкрито концептуальні ідеї полі- й мультикультурного виховання для майбутніх філологів у закладах вищої освіти. Зазначено, що сучасний світовий рух та трансформації у вищій освіті вимагають розробки нових стратегій для національних систем вищої освіти. Наведено приклад канадського шляху оновлення вищої освіти.

У роботі визначено концептуально-правову основу виховання філолога, зокрема в Законі України «Про вищу освіту»; Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Стратегії реформування освіти в Україні/ Рекомендації до освітньо-виховної політики (2013 р.); Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Рекомендацій Ради Європи з мовної освіти, принципів Болонської декларації тощо. У цих документах відзначається, що професійна підготовка та виховання філологів відбуваються у контексті нових реалій сучасного суспільства, яке вимагає високого рівня лінгвокультурологічних знань у майбутніх фахівців.

Вважаємо переконливим те, що дисертанткою виокремлені основні положення концепції виховання полі- й мультикультурного виховання у майбутніх філологів у закладах вищої освіти, які ґрунтуються на принципах толерантності, культурної компетенції, (бі-)полілінгвальності та міжкультурної комунікації й віддзеркалюють розвиток особистості, зорієнтованої на глобальні цінності та культурну різноманітність. У результаті відбувається формування самостійної, толерантної, вишуканої особистості з розвиненим демократичним світоглядом та готовності до співпраці в умовах глобального світу.

На основі врахування особливостей феномену полі- й мультикультурності Оксаною Чайкою виділено знання, навички, вміння та особисті якості, які дозволяють моделювати зміст процесу становлення полі- й мультикультурності мовної особистості майбутніх філологів.

У **третьому розділі** «Технологія виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів у цілісному освітньому процесі закладів вищої освіти» заслуговує схвалення розроблена дисертанткою структурно-змістова модель технології виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів та визначені етапи її ефективного функціонування.

Справляє позитивне враження представлена технологія діалогової взаємодії, яка реалізує методологічні положення, закономірності та принципи,

що відображають сутнісні характеристики процесу виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів у ЗВО, забезпечують поєднання цілеспрямованої, лінгвокультурної практики з пізнавальною, дослідно-інформаційною, ціннісно-орієнтаційною, соціокультурною, культуротворчою та художньо-естетичною діяльністю, під час якої формуються гуманістичні ціннісні орієнтації майбутніх філологів, розширюється їх соціальний досвід, розвиваються комунікативні здібності та духовно-моральні якості.

У дисертації приваблює те, що як матеріал для аудіювання та читання з наступним аналізом можуть бути використані тексти з міжкультурної проблематики (фрагменти з щоденника про перебування в США студентів з України), фільми, що ілюструють ситуації нерозуміння, розгубленості при зіткненні різних культурних цінностей та різних комунікативних стилів поведінки. Умотивованість навчальної діяльності досягається тим, що під час слухання тексту, поряд з репродуктивним завданням (відтворити інформацію), вирішується мовленнєве завдання (виявити соціокультурну проблему, визначити культурні цінності, дати рекомендації щодо усунення проблеми). Прийоми на розвиток емпатії з використанням текстів міжкультурної проблематики актуалізують культурну рефлексію, провокують пошук міжкультурного консенсусу майбутніх філологів, вирішуючи конфлікт, переміщуються в позицію медіатора культур і, проникаючи в думки та почуття іншого співрозмовника, порівнюють та враховують цінності обох культур, виділяють загальні цінності для культур, що досліджуються. При цьому студенти розвивають емпатію, толерантність, готовність до адекватної оцінки та самооцінки, вміння культурної рефлексії.

У **четвертому розділі** «Експериментальна перевірка технології виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів у закладах вищої освіти» на підставі системного, культурного, аксіологічного, рефлексивного підходів і підходу до вибору освітнього середовища авторкою поетапно реалізовано технологію виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів, яку представлено як технологію діалогової взаємодії, що реалізує методологічні положення, закономірності та принципи, що відображає сутнісні характеристики процесу виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів, забезпечує поєднання цілеспрямованої, лінгвокультурної практики з пізнавальною, дослідно-інформаційною, ціннісно-орієнтаційною, соціокультурною, культуротворчою та художньо-естетичною діяльністю, під час якої формуються гуманістичні ціннісні орієнтації студентів, розширюється їх соціальний досвід, розвиваються комунікативні здібності та духовно-моральні якості.

До безумовних позитивів відносимо розроблене науково-методичне забезпечення та спроектований процес поетапної реалізації технології виховання полі- й мультикультурності у майбутніх філологів у цілісному освітньому процесі ЗВО, що представлено діяльністю педагогічної студії «Полі- й мультикультурне виховання здобувачів вищої освіти» з постійно діючим семінаром-тренінгом для викладачів і кураторів академічних груп «Виховання полікультурної особистості майбутніх філологів: методологія, теорія і практика» та діяльністю «Тренінгового центру розвитку міжкультурних комунікацій та толерантності» для здобувачів освіти філологічних спеціальностей; упровадженням в освітній процес інтегрованого спецкурсу «Полі- й мультикультурність для майбутніх філологів»; реалізацією програми індивідуального полі- й мультикультурності розвитку здобувачів освіти «Самопроєктування полі- й мультикультурності мовної особистості майбутніх філологів»; авторського тренінгу «Коучингові технології у самовихованні полі- й мультикультурності мовної особистості майбутніх філологів»; виховними заходами з полі- й мультикультурного виховання у позааудиторній роботі з майбутніми філологами.

Прибавлює те, що упровадження експериментальної програми полі- й мультикультурного виховання здобувачів освіти проводилася у таких напрямках: набуття методичної компетентності викладачів ЗВО, які взяли участь в експерименті з полі- й мультикультурного виховання особистості; реалізація технології виховання полі- й мультикультурності під час аудиторних занять, науково-дослідної, проєктної діяльності, виробничої практики та позааудиторних виховних заходів; самоосвіта, самовиховання та самореалізація здобувачів освіти щодо набуття рис полі- й мультикультурної мовної особистості майбутніх філологів.

Заслуговують схвалення позааудиторні заходи, а саме: кураторські години «Аукціон інтерсоціальних цінностей», «Етичні основи міжкультурної комунікації», соціально-психологічні тренінги «Толерантність – основи міжкультурної взаємодії», «Сучаний викладач – медіатор культур», панельні дискусії «Коуч-технології ефективної мовленнєвої діяльності»; «Технологія діалогового виховання», що сприяли як моральному, так і естетичному розвитку студентів, формуючи їхній культурний кругозір, мотивацію, естетичний смак, творчу ініціативу та уяву, а також характер культуротворчої діяльності майбутніх філологів у ході вивчення іноземної мови.

Привертають увагу методи, які забезпечили успішність процесу набуття лінгвокультурологічних знань та спільних цінностей, варіювалися та характеризувалися використанням як інноваційних, так і традиційних підходів до навчання. З-поміж них вартує зазначити такі: 1) інтерактивні

методи навчання використовувалися для активізації роботи студентів та розвитку їхнього творчого мислення, аналітичних навичок → синектика, англ. aquarium session (методика «акваріуму»), англ. brain ring та brainstorming (мозковий штурм), англ. case-study, or case analysis (кейс-аналіз); 2) педагогічні ситуації бі- та полілінгвальної взаємодії допомагали студентам вільно спілкуватися та вирішувати конфліктні ситуації у бі- чи полілінгвальному середовищі → ціннісно-смісловий вибір, орієнтація, аналіз, самопрезентація, оцінка, конструктивно-творчі завдання та корекційно-моделюючі методи; 3) діалогічні форми організації навчання стимулювали активну дискусію та обмін думками між студентами та викладачами → лекції-«парадокс», семінари-круглі столи, тренінги тощо; 4) навчальні ігри сприяли підвищенню інтересу студентів та практичному використанню набутих знань → англ. business suit (ділові ігри), англ. mock-ups (рольові та ситуативні ігри); 5) засоби індивідуалізації формування бі- та полілінгвальної культури допомагали студентам розвивати свої навички → англ. success stories, digital selling, Insta blogging (створення ситуацій успіху та надання рекомендацій з особистісної саморегуляції в ході професійної підготовки); 6) навчально-професійні завдання сприяли розвитку критичного мислення та практичних навичок у сфері бі- та полілінгвальної культури студентів → аналітичні, конструктивні та операційні завдання.

Отже, систематизація й узагальнення порівняльного аналізу результатів впровадження розробленої моделі організаційно-методичної системи виховання полі- та мультикультурності у майбутніх філологів свідчить про високу ефективність проведеної експериментальної роботи.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту. Дисертація Чайки Оксани Ігорівни на тему «Теорія і практика виховання полі- та мультикультурності у майбутніх філологів» є самостійним і завершеним науковим дослідженням на правах рукопису, яке виконано здобувачкою особисто за актуальною темою з використанням адекватних методів наукового пошуку. Робота характеризується єдністю змісту, містить нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати досліджень. Дисертація відповідає спеціальності 13.00.07 «Теорія і методика виховання».

Повнота викладення результатів дисертації в публікаціях. Основні положення дисертації опубліковано у 62 наукових працях, з яких монографія, 22 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 12 статей у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core

Collection та/або Scopus, 6 статей/розділів у колективних монографіях, 13 статей у періодичних наукових виданнях інших держав, 8 тез наукових доповідей.

Порушень академічної доброчесності в науковій роботі дисертантки не виявлено.

Оцінка мови та стилю дисертації. Структура дисертації відповідає алгоритму проведеного авторкою дослідження. Зміст дисертаційного дослідження викладено українською мовою в логічній послідовності та доступно для сприйняття, адекватно використано наукові терміни.

Оцінювання ідентичності анотації та реферату основним положенням дисертації. Анотація написана українською та англійською мовами й повністю відображає основний зміст, не містить інформації, яка відсутня в роботі. Текст дисертації та анотації оформлені відповідно до вимог МОН України. Зміст реферату відповідає тексту дисертації, в ньому повною мірою висвітлено хід та основні результати наукового пошуку.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Однак, попри відзначений позитив, у контексті наукової дискусії, вважаємо за необхідне висловити деякі міркування, що виникли в процесі рецензування і потребують уточнень і пояснень:

1. У ході наукового пошуку здобувачка неодноразово зверталася до зарубіжних наукових джерел, частину з яких представлено у списку використаних джерел. Ураховуючи це, необхідно було б більше уваги приділити аналізу теорії і закордонного досвіду виховання полі- й мультикультурності у зарубіжній педагогічній думці та зосередити більше уваги на міжнародному співробітництві України в галузі полі- й мультикультурної освіти, кроскультурного виховання.

2. Необхідно було б зробити пояснення в тексті дисертації щодо виокремлення саме таких взаємопов'язаних критеріїв полі- й мультикультурної вихованості як світоглядно-пізнавальний, емоційно-ціннісний; мотиваційно-комунікативний; діяльнісно-рефлексивний; мовно-естетичний.

3. На наш погляд, на мотиваційно-цільовому етапі упровадження технології виховання полі- й мультикультурності майбутніх філологів необхідно було приділити більш уваги оптимізації лінгвокультурологічних дисциплін шляхом доповнення дидактичними одиницями коуч-технологій.

4. Вами зазначено, що під час реалізації технології на першому етапі формувального експерименту було проведено оптимізацію дисциплін фахової підготовки студентів, слід розкрити саме яких дисциплін і за рахунок чого було проведено оптимізацію і як це вплинуло на загальний перебіг експерименту.

5. На нашу думку, важливим аспектом у вихованні полі- й мультикультурності є виховні заходи позааудиторної роботи зі студентами морально-етичного напрямку, наприклад, питання інформаційної безпеки, толерантного ставлення до іншої культури. Тому, доречно розкрити ці заходи, особливо на рефлексивно-творчому етапі реалізації представленої технології.

6. У дисертації авторкою дається характеристика саморегулятивного компонента полі- й мультикультурності за діяльнісно-рефлексивним критерієм та відповідними показниками (здатність до використання технологій полі- й мультикультурного виховання; здатність до професійної та особистої рефлексії, прагнення до самоосвіти, прагнення до професійного мовленнєвого та культурного саморозвитку). На жаль, не зрозумілим залишився процес його формування й реалізації під час реалізації технології на етапі формувального етапу експерименту.

Отже, висловлені зауваження та побажання не є принциповими, вони носять прогностичний характер, та не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Загальний висновок. Таким чином, за рівнем теоретичної, методологічної та прикладної значимості, елементами наукової новизни, а також за змістом та оформленням дисертація Чайки Оксани Ігорівни на тему «Теорія і практика виховання полі- та мультикультурності у майбутніх філологів» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог про оформлення дисертації» та Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її авторка Чайка Оксана Ігорівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за науковою спеціальністю 13.00.07 «Теорія і методика виховання».

Опонент

професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктор педагогічних наук,
професор

Тетяна ПОТАПЧУК

